

PETRE ANDREI, Opere sociologice, vol. III (Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de dr. Mircea Măciu), București, Edit. Academiei, 1978

Apariția în cursul acestui an a volumului al treilea — din cele patru dedicate operei sociologice a lui Petre Andrei — se înscrie pe linia valorificării gândirii progresiste din țara noastră. Acest deziderat major al indicațiilor Congresului al XI-lea al P.C.R. și al celorlalte documente ale partidului nostru preconizează necesitatea intensificării eforturilor de studiere a patrimoniului cultural și științific național, de reevaluare a operei celor care prin creația lor au contribuit la promovarea progresului social și au combătut ideile vechi și reacționare.

Volumul III *Opere sociologice* de Petre Andrei, este precedat de apariția în 1973 a volumului I, care cuprinde lucrările și studiile elaborate în perioada 1913—1921 structurate pe trei domenii principale: *sociologie* (Mecanicism și teleologism în sociologia contemporană); *axiologie* (Despre procesul de cunoaștere și recunoaștere a valorilor. Personalitatea ca valoare socială, valorile estetice și teoria empatiei, problema valorii în drept); *etică* (Despre ideal, problema fericirii, fundamentul său etico-sociologic). Volumul II, apărut în 1975, este consacrat lucrărilor și articolelor elaborate în perioada 1921—1935, când Petre Andrei acordă fenomenului politic un spațiu mai larg. Aici sînt dezbătute probleme ale *sociologiei politice* (despre revoluție, clase sociale, mișcările naționaliste, mișcările sociale și politice ale tineretului, unde la atitudine împotriva fascismului față de care și exprimă dezacordul și-l demască), ale *sociologiei culturii*, *cunoașterii*, precum și problema *științei sociologice*. Unele din aspectele acestei ultime părți sînt preluate, dezvoltate și aprofundate în *Cursul de sociologie* publicat în volumul III, editat de curînd de Editura Academiei.

Prin întreaga sa operă sociologică Petre Andrei s-a afirmat ca o remarcabilă personalitate a timpului său, s-a situat pe poziții progresiste și a promovat o concepție sociologică științifică, fapt ce i-a conferit un bine-meritat prestigiu din partea intelectualității înaintate a vremii, atestîndu-i incontestabil un loc de frunte în istoria gândirii sociologice românești.

„Viitorul social”, an VII, nr. 4, p. 757—775, București, 1978

Crezul lui Petre Andrei, căruia îi rămîne fidel toată viața, este clar exprimat în „Introducerea” la *Sociologia generală* și constă în: descoperirea și promovarea adevărului științific, pregătirea și formarea studenților în spiritul științei, umanismului, progresului și o pronunțată răspundere morală pentru propria activitate.

Insistăm mai mult asupra studiului introductiv, deoarece ideile exprimate aici se instituie într-o adevărată profesiune de credință a autorului, emanînd o nemărginită grijă și dragoste pentru tineretul universitar. Potrivit concepției sale, universitatea trebuie să devină un cadru propice pentru creația științifică, să nu se limiteze doar la transmiterea valorilor cultural-științifice moștenite, deci să aibă un rol nu numai instructiv ci și activ în cunoașterea și interpretarea realității sociale.

Cercetarea și creația științifică ar fi — după părerea lui Petre Andrei — cele mai importante scopuri ale universității și se pot împlini cu adevărat doar atunci cînd omul de știință își dedică toată energia și pasiunea în slujba adevărului. Adevăratul intelectual este acela „al cărui suflet este frămîntat de idei și a cărui menire este de a ține mereu strălucitoare flacăra nestinsă a spiritului... acela simte o chemare căruia îi urmează ca un fanatic” (p. 34). Intelectualii pot și trebuie să-și aducă contribuția lor „conștientă și luminată” la rezolvarea nenumăratelor probleme care-și cer cu acuitate rezolvarea, dar cu o condiție esențială: să manifeste obiectivitate în afirmarea adevărului. Obiectivitatea cunoașterii sociologice este asigurată printr-o separare clară între „punerea unei probleme, cunoașterea faptelor și aprecierea lor” și ea trebuie să fie încununată de conștiința datoriei, care-și are izvorul în „dragostea pentru misiune și sentimentul răspunderii morale a fiecăruia pentru activitatea sa” (p. 50), munca contribuind, totodată, la realizarea satisfacției personale.

Desigur, aceste cerințe nu și-au putut găsi soluționarea corespunzătoare decît în anii socialismului, cînd, devenind realitate, și-au dovedit din plin valențele constructive și

eficiența în legarea indisolubilă a învățămîntului și cercetării de necesitățile practicii.

Gîndirea sociologică a lui Petre Andrei s-a cristalizat și afirmat cînd pe plan mondial și în țară se confruntau cele mai diverse teorii și concepții sociale. Obiecțiilor că sociologia nu este știință pentru că: 1. nu are obiect propriu de cercetare, 2. nu are metode de cercetare științifică și 3. nu poate formula legi, Petre Andrei li se opune dovedind, cu un bogat material și numeroase argumente, neîntemeințate lor. Astfel, susține că sociologia este o știință deoarece are un obiect propriu de cercetare — societatea (natura, esența, structura și funcțiunile ei). Ca metodă științifică proprie de studiere a realității sociale, în dinamica și complexitatea ei, Petre Andrei propune *metoda sociologică integralistă*, care, „constă în faptul că studiază orice instituție și orice fenomen privindu-l prin prisma totului social, prin raportarea lui la viața socială în integralitatea sa” (p. 86). Cu toate că în domeniul științelor sociale hazardul joacă un rol important, viața socială este „dominată de un determinism special, constatat prin regularități tipice, ușor accesibile cercetătorului” (p. 95), sociologia formulînd legi de evoluție a societății. Astfel, Petre Andrei întrevide unele legi ale societății, fără a le formula explicit, precum, dezvoltarea ascendentă a societății, caracterul obiectiv al progresului social, antagonismul social și lupta de clasă.

Relevînd unilateralitatea și limitele mecanicismului sociologic, ale nominalismului și realismului sociologic, ale concepției sociologice universaliste, ale sociologiei obiectiviste franceze, ale sociologiei formaliste, ale relaționalismului și ale altor concepții (Max Weber, Werner Sombart) fără a nega și unele aspecte pozitive ale acestor concepții, Petre Andrei nu devine adeptul nici uneia și-și afirmă propria sa *concepție materialist-integralistă*. Această concepție susține teoria factorilor în explicarea fenomenelor sociale și se prezintă ca o sinteză originală a diferitelor teorii și orientări din gîndirea socială a vremii.

Problema raportului dintre sociologie și alte științe sociale este pe larg tratată în capitolul al treilea. Raportată la filozofie, sociologia generală nu trebuie să se confunde cu aceasta, Petre Andrei pledează pentru defilozofarea sociologiei — care sub raport teoretic general este de natură filozofică —, recomandă ca să studieze realitatea socială și să nu fie speculativă. Între istorie și sociologie se află un raport complementar, amîndouă abordează realitatea socială, dar istoria cercetează prin individualizare iar sociologia prin generalizare. Influențîndu-se reciproc, sociologia și psihologia nu pot fi identificate, fiecare avînd un obiect special de cercetare.

În capitolul IV al *Sociologiei generale* sînt dezvoltate probleme de metodologie. Autorul, în opoziție cu monismul și dualismul metodologic, susține că cercetarea sociologică trebuie „să se folosească în mod științific și de inducție și de deducție pentru a putea cerceta fenomenele sociale în toată varietatea și complexitatea lor” (p. 234). Pentru cercetarea sociologică Petre Andrei propune să se utilizeze cu prioritate metoda sociologică integralistă, „adică să privească fiecare fenomen în raport cu întregul social și să-l explice prin alte fenomene sociale anterioare” (p. 239). Metoda anchetelor și monografică, metoda statistică, metoda comparației și experimentul sînt recomandate în investigația sociologică cu condiția de a nu se absolutiza importanța nici uneia.

Partea a doua a lucrării definește conținutul propriu sociologiei, abordînd natura societății, factorii, condițiile vieții sociale, structura și evoluția societății. Societatea este înțeleasă de Petre Andrei ca un întreg, analiză și explicarea ei trebuie să se facă în totalitatea raporturilor, aspectelor și laturilor vieții sociale.

Punctul de vedere integralist al lui Petre Andrei se bazează pe concepția organicistă, economică și psihologică fără a se identifica cu acestea. Față de sociologia marxistă (teoria economică) el adoptă o atitudine oscilantă, atât datorită insuficienței cunoașterii a acesteia, dar și a confuziilor manifestate încă la gînditorii socialiști, mai ales în înțelegerea rolului determinant al factorului economic. Afirmatia lui Petre Andrei că societatea nu poate fi explicată în dependența exclusivă de factorul economic — nu-l îndepărtează cum crede de marxism, ci îl apropie — este proprie și marxismului, care susține că numai factorul economic nu poate explica fenomenele sociale, conștiinței sociale revenindu-i un rol important în dezvoltarea societății.

În explicarea societății, Petre Andrei ajunge la concluzii idealiste deoarece consideră că elementele psihologice au rolul de motor al dezvoltării, societatea — în esență de natură spirituală — este organizată în scopul satisfacerii trebuințelor sociale, iar voința ar fi tocmai elementul dominant în întreaga desfășurare a ansamblului social.

Pentru buna funcționare a ansamblului social autorul propune realizarea echilibrului dintre autoritate și libertate. Sesizează, în mod just existența claselor sociale fără a le explica geneza prin deosebiri de sex, vîrstă și forță (calități psiho-biologice) ci prin existența diviziunii sociale a muncii și a poziției față de forțele de producție. Între clasele sociale pot exista raporturi „de colaborare, de dependență, de indiferență sau de luptă” (p. 419). Ca un fapt pozitiv apreciem înțelegerea luptei de clasă de către Petre Andrei ca un proces istoric obiectiv, deoarece „lupta

de clasă este un fapt, care nu poate fi tăgăduit, oricum am aprecia-o noi". (p. 419).

Schimbarea, transformarea societății ca proces social istoric poate fi realizată, conform opiniei autorului, prin *evoluție* sau *revoluție*. Petre Andrei fără a se pronunța în favoarea revoluției — găsind că aceasta poate distruge și importante valori materiale și umane — propune o politică reformatoare în transformarea societății, aceasta atestând insuficiența înțelegere a necesității istorice a revoluției ca formă de trecere de la capitalism la socialism. Autorul consideră că, dacă se optează pentru schimbarea revoluționară a societății, este necesar să se acorde o mare importanță etapei *pregătitoare* a revoluției. În acest moment, de definire a obiectivelor, a idealului și de anticipare a evoluției viitoare a societății, intelectualii își pot valorifica din plin calitățile, iar marile personalități au teren propice de manifestare, iar angajarea lor are o mare importanță în realizarea acestor schimbări radicale ale vieții sociale.

În contextul epocii respective concepția integralistă promovată de Petre Andrei în sociologie depășește limitele celor propuse de E. Durkheim, G. Tarde, H. Spencer, W. Wundt, F. Tönnies, G. Simmel, L. von Wiese ș.a.

Sociologia generală, rod al confruntărilor cu realitatea socială a vremii, elaborată de Petre Andrei depășește activitatea de la catedră sau de cabinet, și deși a fost concepută ca un „îndreptar” pentru studenți, ca o bază în orientarea și formarea lor sociologică, ea oferă un prețios material de cunoaștere și reflecție pentru toți cercetătorii din domeniul științelor sociale. Considerată încă de la apariție „o adevărată piatră de hotar”, *Sociologia generală* rămâne opera sa fundamentală.

* „Revista de studii sociologice și muncitorești”, nr. 14 din mai 1937, p. 40.

Perfecționarea statului—dezvoltarea democrației socialiste, București, Edit. politică, 1977

Preocupările privind creșterea rolului statului și dezvoltarea democrației socialiste ocupă un loc dintre cele mai importante în gândirea politică a Partidului Comunist Român, în concepția de remarcabilă sinteză și prognoză științific fundamentată, a secretarului general

Ferm angajat pe frontul luptei ideologice, Petre Andrei a dat glas idealurilor umanitare și progresiste, opunându-se teoriilor reacționare, fasciste care erau tot mai intens difuzate, fapt ce i-a atras ura și persecuția din partea acestora, culminând cu destinul său tragic.

Gândirea sociologică a lui Petre Andrei, prin abordarea, a numeroase probleme ce se dovedesc actuale reține atenția cercetătorului din zilele noastre și oferă dovezi ale validității unor afirmații și principii susținute, permițând continuarea și aprofundarea unora prin noile date oferite de cercetarea și practica contemporană.

Prin metoda sa integralistă, care se apropie de metoda materialismului dialectic, Petre Andrei se situează cu mult deasupra sociologiei nemarxiste, raportului dintre cercetarea și practica socială dându-i o înțelegere dialectică. Multe din ideile sale au fost preluate și dezvoltate de gândirea marxistă din România: critica rasismului, naționalismului, șovinismului și fascismului, rolul maselor populare și al personalităților în istorie, progresul istoric ș.a.

În final, se cuvine a aprecia în mod deosebit inițiativa Editurii Academiei de a publica întreaga operă sociologică a lui Petre Andrei, oferind sociologilor, studenților și celorlalți cu preocupări în domeniul științelor sociale un prețios și indispensabil material bibliografic.

Beneficiind de amplul studiu introductiv, notele explicative pertinente și deosebit de utile ale dr. Mircea Măciu și de o înaltă ținută grafică, cele trei volume din opera sociologică a lui Petre Andrei pot fi considerate o reușită editorială. În încheiere, ne exprimăm dorința de a avea cât mai repede ocazia de a semna apariția și a celui de-al IV-lea volum, care, după cum se anunță, va publica și unele materiale inedite.

Maria Stanciu

al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind căile și direcțiile de acțiune pentru desăvârșirea socialismului multilateral dezvoltat în țara noastră și trecerea la comunism. Înscrind-se în cadrul unei problematice atât de actuale, mereu prezente în documentele

partidului nostru, în expunerile teoretice ale Secretarului General al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, culegerea de studii *Perfecționarea statului — dezvoltarea democrației socialiste* (coordonatori I. Ceterchi, O. Trăsnea, M. Voiculescu), apărută în Editura politică, reprezintă o valoroasă contribuție la studierea unor probleme importante ale vieții noastre politice și sociale, la evidențierea căilor și direcțiilor de acțiune ale societății socialiste românești pe drumul evoluției sale ascendente, la fundamentarea necesității perfecționării continue a cadrului organizatoric și politic de participare a celor ce muncesc la împlinirea sarcinilor construcției socialiste și comuniste.

Scrisă de un colectiv de autori de prestigiu, cunoscuți prin preocupările lor teoretice, culegerea abordează o vastă tematică, reușind să pună în lumină aspectele actuale cele mai relevante ale problemelor statului și democrației. Astfel, culegerea însumează studiile: *Statul socialist român în cele trei decenii de existență* (I. Ceterchi), *Principalele tendințe în dezvoltarea sistemului politic al României socialiste* (O. Trăsnea), *Socialismul și democrația* (I. Florea, I. Gheorghe), *România — factor activ în rezolvarea problemelor lumii contemporane* (G. Macovescu), *Perfecționarea conducerii politice a societății* (M. Voiculescu), *Progresul tehnice și procesul de democratizare* (V. Roman), *Democrația și cultura* (M. Dobrescu), *Funcțiile interne ale statului socialist român și dinamica lor* (D. Iliescu, N. Popa), *Organizațiile obștești în sistemul democrației socialiste* (A. Cosmașchi), *Participarea oamenilor muncii la conducerea unităților socialiste* (V. Nichita, M. Neagu), *Democrație, legalitate, justiție* (S. Popescu, N. Iliescu).

Folosind o vastă documentație, autorii culegerii reușesc să surprindă trăsăturile esențiale ale evoluției democrației socialiste românești și ale vieții noastre de stat, prezentând permanent caracterul novator și de largă perspectivă al măsurilor adoptate de conducerea de partid și de stat pentru perfecționarea continuă a cadrului de participare a oamenilor muncii la viața economică, politică și socială a țării.

Problema corelației dintre democrație și responsabilitate este abordată în studiul lui I. Ceterchi. După cum arată cu drept cuvânt autorul „Democrația socialistă presupune nu numai dreptul de a participa, dar și obligația valorificării întregii capacități, a întregii priceperi în interesul societății, precum și răspunderea fiecărui cetățean pentru activitatea desfășurată, pentru modul în care participă la soluționarea problemelor de interes general. Sensul major al democrației se exprimă în spiritul de înaltă responsabilitate pentru dezvoltarea societății (p.34)”.

Se relevă importanța deosebită pe care o prezintă, pentru adâncirea și dezvoltarea continuă a democrației socialiste, noile forumuri instituționalizate ale democrației socialiste, creșterea rolului consiliilor oamenilor muncii și al organelor de conducere colectivă din unitățile socialiste, ridicarea continuă a conștiinței politice a maselor, participarea tot mai activă a acestora la îndeplinirea sarcinilor construcției economice, sociale și de stat.

Corelația care există între democrația socialistă și sistemul politic al României socialiste, a cărei trăsătură organică devine democratismul, este amplu fundamentată în studiile scrise de O. Trăsnea și M. Voiculescu. Astfel, O. Trăsnea, referindu-se la finalitatea fundamentală a sistemului politic al României în etapa actuală, subliniază caracterul dominant al sistemului politic în raport de diferitele subsisteme, funcția sa de inovație socială în garantarea dezvoltării multilaterale a sistemului social global și a subsistemelor sale.

La rândul său, M. Voiculescu relevă ideea că procesul democratizării conducerii implică, în grad tot mai profund, scientizarea actului conducerii și conștientizarea „subiecților” în procesul de gândire, elaborare și aplicare a deciziilor. Evidențiind importanța pe care o prezintă conducerea științifică a societății, M. Voiculescu apreciază, în mod justificat, că aceasta „a impulsionat și impulsionează afirmarea tot mai activă a științei politice în familia științelor sociale” (p. 119).

Elaborarea conceptelor științei conducerii societății și afirmarea ei ca un important instrument de acțiune practică transformatoare implică înțelegerea și folosirea noilor date pe care le oferă revoluția tehnico-științifică contemporană. Acest aspect este cu deosebire pus în evidență de V. Roman, care învederează corelația dintre cele două funcții principale ale activității de conducere — decizia și informația — și baza democratică pe care aceasta trebuie să se sprijine. V. Roman subliniază importanța folosirii optime a mijloacelor de informare în masă, element ce permite opiniei publice să se exprime și să-și aducă contribuția la soluționarea unor probleme de conducere, evidențiind în același timp că în condițiile socialismului, tehnica nu diminuează, ci întărește rolul instituțiilor democratice, servind ca instrument al lor. Sistemele de conducere automatizată se folosesc tot mai larg la soluționarea diverselor probleme ale construcției economice și social-culturale, contribuind la ridicarea calității participării oamenilor muncii la opera de conducere, care devine tot mai fundamentată din punct de vedere științific.

Nu mai puțin importante decât datele de ordin tehnico-științific sînt autoeducarea comunistă, creșterea simțului de răspundere, lărgirea orizontului cultural al celor ce muncesc,

cultivarea umanismului revoluționar. În acest context, se reliefează rolul deosebit ce revine creației culturale și educației în spiritul umanismului revoluționar, trăsătură evidențiată cu pregnanță în articolul lui M. Dobrescu. În aceeași direcție converg creșterea importanței legalității socialiste ca cerință a dezvoltării democrației în etapa edificării societății socialiste multilaterale dezvoltate, necesitatea promovării ferme a principiilor eticii și echității în viața societății noastre, aspecte bine subliniate în articolul semnat de S. Popescu și N. Iliescu.

Se relevă, totodată, rolul tot mai important ce revine astăzi în societatea noastră, organizațiilor de masă, diferitelor organe obștești, care, după cum arată I. Cosmașchi, participă tot mai intens la activitatea politică, la conducerea economiei, la înfăptuirea programului de educație a maselor.

Analizând procesul adâncirii democrației socialiste și a perfecționării cadrului de participare a clasei muncitoare, a întregului popor la conducerea societății și aspectele noi pe care le ridică participarea oamenilor muncii la conducerea unităților socialiste, V. Nichita, și M. Neagu scot în evidență rolul deosebit ce revine adunărilor generale, preconizând studierea unor forme noi de conducere și organizatorice, care să permită afirmarea deplină a autoconducerii muncitorești și — așa cum au subliniat documentele de partid ulterioare — trecerea la autogestiuinea unităților socialiste.

În lucrare sînt amplu puse în lumină noile forumuri instituționalizate ale democrației socialiste, expresie a creativității, a originalității și a dinamismului democrației socialiste românești. După cum remarcă, de altfel, I. Florea și I. Gheorghe, „Prin însăși rațiunea și menirea sa istorică, prin natura și scopul său fundamental, socialismul este indisolubil legat de înfăptuirea principiilor democratice în toate domeniile vieții sociale, de crearea unor condiții pentru ca toți membrii societății să beneficieze de sistemul larg al drepturilor și libertăților, bucurîndu-se de o largă participare la conducerea societății și la soluționarea tuturor problemelor, în interesul progresului și prosperității generale” (p. 85).

D. Iliescu și N. Popa subliniază în studiul lor că noua etapă istorică deschisă de Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român a marcat un salt calitativ în evoluția statului nostru, care s-a reflectat și pe planul funcțiilor sale. Unele laturi ale funcțiilor statului — s-au dezvoltat considerabil: au apărut — ca urmare a evoluției firești — noi funcții, altele și-au amplificat sau, din contră, și-au diminuat ponderea.

Expresie directă a democratismului ordinii sociale și de stat, politica externă a României socialiste constituie o reflectare a politicii interne pașnice, de construire a socialismului. După cum subliniază G. Macovescu „Eforturilor susținute ale întregului popor consacrate edificării noii societăți le corespund o prezență românească activă, constructivă în viața internațională, izvorită din conștiința înaltei răspunderi față de destinele poporului român, față de cauza socialismului, păcii și colaborării în lume” (p. 99).

Prezența deosebit de activă a României socialiste pe plan internațional, numeroasele sale acțiuni politico-diplomatice în direcția edificării unei noi ordini economice și politice mondiale, a înfăptuirii dezarmării, securității europene, creșterii rolului O.N.U., înfrunghiează preocupările statului nostru socialist pentru o democrație autentică în viața internațională.

Demnă de semnalat prin bogăția tematicii, prin problemele abordate și contribuțiile aduse de autorii lucrării, culegerea *Perfecționarea statului — dezvoltarea democrației socialiste*, elaborată sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice constituie o apariție editorială binevenită, care se adresează deopotrivă cadrelor didactice, cercetătorilor, studenților, activiștilor de partid și de stat, ca și tuturor celor interesați în problemele științelor sociale.

Exprimîndu-ne satisfacția în legătură cu apariția acestei interesante lucrări, ce oferă o abordare multidisciplinară a problemelor statului și democrației, în lumina documentelor de partid, a indicațiilor cuprinse în expunerile și lucrările secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne exprimăm convingerea că ea va fi urmată și de alte apariții în care vor fi aprofundate multiplele laturi și trăsături ale democrației socialiste, care — așa cum o arată viața și practica construcției socialiste — nu constituie un proces finit, perfectat odată pentru totdeauna, ci este în permanență în căutarea unor forme și metode noi, corespunzătoare etapelor de dezvoltare a țării noastre și gradului de conștiință sporit al maselor. Astfel, ar fi, utilă, de pildă, credem, continuarea cercetărilor privind rolul adunărilor generale și consiliilor oamenilor muncii, autogestiuinea și perfecționarea mecanismului economico-financiar în lumina măsurilor adoptate prin hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 22-23 martie 1978, care prezintă un considerabil interes teoretic și importante aspecte de ordin practic, aplicativ.

Conf. dr. Victor Ducelescu
Academia „Ștefan Gheorghiu”

Euristică și structură în știință (coordonator Angela Botez),
Universitatea București—Institutul de filozofie, București, Edit.
Academiei, 1978

Marea diversitate a tentativelor epistemologice actuale de (re)definire a modelului raționalității științei, odată cu transformările conceptuale și metodologice în care este angajată astăzi epistemologia contemporană, fac necesară atât clasificarea elementelor de structură ale procesului științific cât și interpretarea unitară a interacțiunii aspectelor logice ale științei cu cele euristico-creatoare.

Pe acest teren se confruntă, de fapt, cele mai contradictorii orientări și tot aici are loc polarizarea unor construcții metateoretice diferite, marcate de interesul crescut pentru aspectele istorice și dinamice ale științei, pentru analiza cadrelor generale și a sistemelor ei de referință. Dacă pluralitatea abordărilor teoretice prefigurează, totuși, în perspectivă, o viitoare sinteză în ceea ce privește raportul dintre elementele logico-structurale și cele dinamico-structurale, necesitatea unor clarificări metodologice și teoretice, de pe poziții marxiste, se impune în cel mai înalt grad, pentru a deschide calea unui model sistemic al raționalității științei, apt să valorifice prin dialog deschis aspectele pertinente ale gândirii epistemologice contemporane.

Este tocmai, ceea ce încearcă autorii culegerii de studii *Euristică și structură în știință*, apărută sub conducerea Angelei Botez, cercetătoare cunoscută pentru preocupările sale privind dinamica cunoașterii științifice și modelele ei evolutive.

Cuprinzând un set de șapte studii realizate de către un grup de cadre didactice și cercetători de la Institutul de filozofie (Universitatea București), lucrarea se ocupă de analiza cunoașterii științifice și a teoriilor epistemologice contemporane, din perspectiva a două puncte de vedere: euristico și structură, descoperire și sistematizare, procesul actual de cunoaștere și sedimentarea sa în forma relativ stabilă a teoriilor.

Primul studiu — *Orientări și metode în epistemologia modernă*, realizat de către Vasile Tonoiu, este circumscris încercării de elaborare a unei evaluări generale a principalelor tendințe din filozofia științei și epistemologia contemporană, pe baza unei analize sistematice relevând: 1. transformările de structură în spiritul științific modern; 2. contextele (metodologice, conceptuale, empirice) relevante din punct de vedere epistemologic; 3. curentele și școlile contemporane de bază din filozofie, din care s-au desprins, pe calea unei relative autonomii, diversele poziții epistemologice.

Din perspectiva unei asemenea analize studiul include o serie de definiții și de precizări în legătură cu modul în care epistemologia este înțeleasă și practică în cadrul unor condiții științifice și ideologice diferite, a unor poziții filozofice și moduri de gândire adeseori opuse între ele și a metodelor și tehnicilor pertinente pentru descrierea sau reconstrucția investigației științifice. Distincțiile, de pe pozițiile semanticii lingvistice, a semnificației ariei de utilizare a unor termeni, folosiți adeseori intersanjabil și polisemic cum ar fi: filozofia științei, epistemologie, poziție metaștiințifică, paraștiințifică ș.a.m.d., permit autorului degajarea unor caracteristici comune ca și prezentarea unui spațiu vast din „spectrul cvasicontinuu” al programelor epistemologice actuale. „În loc de a stabili înțelesul lexical al termenului *epistemologie* printr-o decizie semantică ad-hoc inevitabil restrictivă și convențională, — spune autorul — este de preferat să reținem mai întâi caracterul polimorf atât al semnificațiilor implicate în uzajul efectiv al termenului sau explicitate, de exemplu, prin definiții nominale, cât și al referințelor sale obiectuale extralingvistice” (p. 13). Ca urmare, V. Tonoiu abordează liniile directoare ale marilor curente de filozofie a cunoașterii, concepțiile epistemologice implicate și propune de pe poziții marxiste reconstrucții globale ale gnoseologiei clasice, astfel încât să se poată realiza un mai mare acord între tezele gnoseologice marxiste și concluziile unor cercetări științifice particulare.

Un alt studiu al volumului — *Sistemul deductiv ca formă logică a cunoașterii științifice* — a lui Sorin Vieru își propune — cum indică autorul — „să discute faptul existenței unor forme logice mai complexe decât cea mai complexă formă logică de care a dat vreodată seama logica tradițională, adică raționamentul” (p. 37). Prezentind teoria logică a sistemelor deductive elaborată inițial de A. Tarski, pe care o consideră ca o sursă de îmbogățire a logicii cu noi idei însă insuficient explorate, S. Vieru apreciază că abordarea sistemelor deductive, în special a celor axiomatice poate aduce contribuții relevante în domeniul logicii formale și metodologiei. Ocupându-se de precizarea semnificațiilor divergente ale „formei logice”, autorul conchide asupra necesității studiului sistemului deductiv ca început al „unei tendințe progresive a logicii” de a se muta spre „noi hotare”, spre a studia formațiunile din ce în ce mai complexe de propoziții

ale căror raporturi pot deveni sursele unei problematice originale.

În articolul — *Raționalitatea științei și progresul cunoașterii (Direcții de reconstrucție și modele sistematice)*, Ilie Pirvu — autor cu recunoscute merite în domeniul popularizării dezbaterilor epistemologice contemporane la noi — discută conținutul unor tendințe actuale în domeniul stabilirii statutului teoriei științifice și naturii metodelor științifice, care prin contribuția punctelor de vedere, a metodelor și rezultatelor unor școli particulare, au adus în centrul atenției problema raționalității științei.

Plecând de la ideea că „teoria actuală a științei se află în procesul constituirii unei noi imagini epistemice integrale, sintetice, capabilă să depășească momentul complementarității tematice și metodologice care a dominat evoluția ei în ultimele decenii” (p. 67), I. Pirvu se ocupă de filiația diferitelor concepții și puncte de vedere preocupate de reconstrucția sistematică a raționalității științei (metodologia lui K. Popper, studiile lui Th. Kuhn, Feyerabend, Toulmin, direcțiile logicii inductive inițiate de Carnap, Hintikka, Levi ș.a.m.d.) ca și de noile abordări ale structurii și dinamicii teoriilor științifice (Sneeds, Stegmüller, Adams), pentru a evidenția, în final, principiile epistemologice marxiste în legătură cu tema raționalității cunoașterii.

Semnând studiul — *Subiectul epistemic în viziunea epistemologiei genetice*, Ion C. Popescu propune evaluarea, din punct de vedere al filozofiei marxiste, a concepției epistemologiei genetice cu privire la conceptul de subiect cunoscător, subliniind, în același timp, convergențele și diferențele celor două poziții. Criticând afirmațiile unor autori care consideră epistemologia genetică ca fiind divergentă cu filozofia marxistă din punct de vedere a unei presupuse neglijări a factorului de socialitate în geneza și dezvoltarea gândirii, autorul pledează pentru o considerare globală a concepției lui J. Piaget, prin sublinierea meritelor și evidențierea limitelor sale. Ca urmare sînt dezbătute raporturile dintre psihic și fiziologie din perspectiva epistemologiei genetice și sînt analizate inconsecvențele poziției ideologice a lui J. Piaget în legătură cu așa-numitul „paralelism psihofiziologic” care „distonează cu ansamblul epistemologiei genetice, a cărei vocație intrinsecă este, de fapt una materialistă...” (p. 113).

Dintre celelalte studii ale volumului, cel al lui Angela Botez — *Euristica și ipoteza în știință* se preocupă de o problemă specifică, căutînd să răspundă la întrebarea dacă calea spre ipoteza științifică, investigația științifică în general, se bazează, în stadiul lor euristic, pe o formă exclusiv logică sau exclusiv psihologică. Prezentînd o analiză detaliată asupra discuțiilor teoretice și opinii-

lor privind euristica atît ca mod filozofic de impulsionalare a progresului științific, ca o cale logică spre ipoteză, sau ca o cale psihologică spre descoperire, autoarea se ocupă, totodată, de contribuțiile citorva dintre cei mai cunoscuți logicieni, psihologi și epistemologi cu preocupări în domeniu (Hanson, Popper, Moles, V.N. Pușkin, Kuhn, Agassi, Wartofski etc.). Accentul este pus aici pe rolul, de o importanță deosebită, al analogiei care unifică elementele logice, psihologice și general-sistematice, în cadrul unei discipline ce încearcă caracterizarea principalelor trăsături ale investigației și operațiilor creativ-științifice din perspectiva axului gnoseologic reprezentat de ipoteză.

Ca și în celelalte articole din volum și aici se încearcă o evaluare a tezelor concepției materialismului dialectic privind logica dialectică ca euristică a științei.

Un studiu de un interes aparte pentru cei care activează în domeniul științelor sociale îl reprezintă cel semnat de Clara Dan — *Testarea în disciplinele social-umaniste* — care își propune să discute statutul științelor umaniste din punct de vedere al „patternului” lor epistemologic și pe baza criteriilor lor de validitate. Plecînd de la prezentarea principalelor trăsături ale paradigmei epistemologice a științelor pozitive, autoarea semnalează impedimentele transplantării „patternului” acestor discipline în cele umaniste, subliniind totodată punctele critice ale acestei dificultăți: baza empirică, predicția, explicația, obiectivitatea și evaluarea, totalitatea ș.a.m.d. Sugerîndu-se unele aspecte epistemologice de „întărire” a disciplinelor social-umaniste, se schițează, în final, schema unei posibile paradigme metodologice care, ținînd seama de specificul acestor discipline, evidențiază, de pe pozițiile materialismului dialectic, criteriile postdicției și predicției unor evenimente sociale (cercetarea critică a lanțurilor de ipoteze auxiliare, gradul de generalitate a teoriei, predicția ca tendință).

Ultimul studiu al volumului — *Condițiile eficienței gândirii colective*, semnat de Cătălin Zamfir, tratează probleme ale eficienței gândirii colective în procesul de decizie. Plecînd de la ideea consacării acestui tip de gândire ca urmare a tendințelor largi de democratizare în societatea socialistă, autorul o compară cu gândirea individuală, subliniindu-i virtuțile, în primul rînd capacitatea sa de a crea consens. Analizînd atît calitatea deciziei cît și condițiile de eficacitate a tehnicilor actuale de gândire colectivă, se consideră că există variate tipuri de situații în care acestea sînt mai eficiente decît cele individuale, răspîndirea lor avînd ca rezultat cristallizarea unei noi culturi a participării.

Propunîndu-și dezbaterile citorva dintre cele mai cunoscute tendințe și orientări din epistemologia contemporană, a ideilor și

reflecțiilor celor mai autorizate din gândirea metastațiințifică actuală, lucrarea *Euristică și structură în știință* constituie un act de valorificare, de pe poziții marxiste, a abordării logico-structurale și euristico-creatoare a științei, deschizând, astfel, calea procesului de edificare marxistă a unui model sistemic — al raționalității cunoașterii, „apt să valorifice prin dialog deschis reușitele metodologice și conceptuale” în acest domeniu. De un interes

deosebit pentru cei care activează pe terenul logicii, metodologiei și filozofiei științei, lectura cărții poate constitui un mobil suficient pentru stimularea preocupărilor specialiștilor din științele sociale, din sociologie, în particular, domeniu în care reflexia epistemologică își caută încă căi de specificitate și legitimitate.

S.R.

PAUL POPESCU-NEVEANU, Dicționar de psihologie, București, Edit. Albatros, 1978

Relațiile dintre științe — așa cum se știe — pot fi urmărite la nivelul obiectului de studiu, al metodelor utilizate și, în fine la nivelul terminologiei. Apariția primului *Dicționar de psihologie* românesc readuce în discuție relația dintre psihologie și sociologie, fie chiar și numai pentru faptul că aproximativ 20 % din termenii incluși în acest mult așteptat instrument de lucru aparțin deopotrivă și sociologiei sau sunt termeni pur de sociologie. Dacă este adevărat că un dicționar, prin termenii incluși, are și funcția de a delimita obiectul de studiu al respectivei discipline, o concluzie se impune dintru început: sferile domeniilor psihologiei și sociologiei se intersectează larg.

Este, fără îndoială, un merit al lucrării la care ne referim acela de a fi depășit viziunea compartimentalistă asupra omului, incluzând între cei peste 2000 de termeni numeroase concepte filozofice, sociologice, precum și noțiuni de cibernetică, biologie statistică etc. Structura dicționarului reflectă în fond concepția autorului, care subliniază că: „psihologia generală nu se limitează la generalizarea rezultatelor obținute în domeniul disciplinelor psihologice, ci se angajează pregnant în câmpul elaborărilor multidisciplinare, conexându-se cu filozofia, logica, sociologia, antropologia, culturologia, cibernetica, neurofiziologia, biologia, etologia*, genetica, matematica și științele fizico-chimice” (p. 582). Ponderea deosebită a conceptelor sociologice în vocabularul psihologiei nu se explică prin necesitatea viziunii integratoare asupra omului, ci, în primul rând, prin înțelegerea psihicului ca „modalitate superioară a vieții de relație, care la om este

esențial socioculturală” (p. 566), fapt care așază sociologia la baza psihologiei.

Sub raportul metodelor și al tehnicilor de cercetare întâlnim întrepătrunderea la fel de largă a psihologiei și sociologiei. În recoltarea, prelucrarea și interpretarea datelor, metodele celor două discipline sînt în bună măsură identice. Acest lucru este marcat în Dicționar, unde sînt prezentate metode și tehnici clasice din psihologie și sociologie (observația, experimentul etc.), dar și foarte moderne, unele prea puțin cunoscute și utilizate la noi (ex. diferențialul semantic).

Nu ne-am propus însă să urmărim raportul psihologie-sociologie nici sub raportul obiectului de studiu și nici din punctul de vedere al metodelor utilizate; *Dicționarul de psihologie* recent apărut oferă un bun prilej de a remarca aceste raporturi la nivelul definirii termenilor comuni psihologiei și sociologiei. Ne vom opri asupra citorva termeni, care, definiți mai întâi psihologic și apoi sociologic, sînt în măsură să reliefeze unele raporturi dintre disciplinele aduse în discuție. În mod intenționat, nu ne-am oprit asupra termenilor fundamentali (personalitate, statut, rol etc.), aceștia conducînd la considerente asupra obiectului disciplinelor amintite, ceea ce depășește cadrul propus al acestei note de lectură.

Termenul de *mentalitate* este definit în Dicționar ca „mod de organizare a activității intelectuale considerată, din punct de vedere al structurilor logice și al valorilor afective, directe — cum sînt convingerile și credințele. Mentalitatea mijlocește orientarea specifică în ambianța socială și înțelegerea sau interpretarea evenimentelor. Fiind relativ stabilă, este caracteristică pentru subiectul individual sau colectivității, prezentîndu-se ca un sistem de atitudini afectiv-cognitive. Este dependentă de asimilarea modelelor

* Dintr-o regretabilă greșeală de tipar în text apare termenul etiologie în loc de etologie.

culturale și de experiența de viață" (p. 442). Definirea sociologică a termenului de mentalitate impune o perspectivă istorică de raportare a trăirilor psihice la cultură. Potrivit opoziției pe care o stabilește Lucien Lévy-Bruhl (1857–1939) în primele sale lucrări, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, 1910, *La Mentalité primitive*, 1912, *L'Âme primitive*, 1927, mentalitatea noastră se caracterizează prin principiile identității și al determinismului în timp ce mentalitatea primitivilor este prelogică și mistică, între cele două mentalități neexistând forme intermediare. După L. Lévy-Bruhl, societatea primitivă nu permite dezvoltarea individualității, ceea ce ar avea ca urmare în plan psihologic afirmarea mai întâi a unei psihologii colective din care treptat s-ar diferenția psihologiile individuale. Reprezentările colective, specifice mentalității primitive, s-ar distinge prin faptul că sînt comune tuturor membrilor grupului, sînt transmise din generație în generație și se impun indivizilor provocînd, după împrejurări, sentimente variate de respect, teamă, adorație. În mentalitatea primitivă, obiectul nu s-ar diferenția de subiect, fiind perceput ca o putere ocultă, cu proprietăți magice, avînd un „suflet” sau „principium vitae”. În această situație percepția nu ar fi un proces cognitiv ci unul emoțional, nu ar aparține individului ci exclusiv colectivității. Imaginile obiectivelor, ființelor etc., pentru primitivi, nu ar fi reproduceri ale realității, ci un „alter ego” al ei, cu ajutorul căreia comunică cu spiritele pe care le reprezintă, cu lumea magică. L. Lévy-Bruhl vede în vis aceleași reprezentări colective ca și în percepție. Teoria lui L. Lévy-Bruhl, foarte seducătoare la apariție și larg difuzată, a fost criticată în primul rînd de etnologi și antropologi culturali, care i-au reproșat viciul de metodă, incertitudinea faptelor, falsitatea concluziilor. Oliver Lergy, de exemplu, îi reproșează că a notat nu ceea ce este permanent, ci ceea ce este accidental în viața primitivilor: „A lua ca bază acest lucru este ca și cum un sociolog din zilele noastre și-ar face idee despre mentalitatea franceză după ce spun ziarele, care notează numai ceea ce este senzational, alarmant” (*La Raison Primitive. Essai de refutation de la théorie du prélogisme*, 1927). Este adevărat că în lucrările ulterioare *L'expérience mystique et les symboles chez les primitifs*, 1938, L. Lévy-Bruhl atenuează afirmațiile cu privire la opoziția dintre mentalitatea primitivă și cea modernă și că în final el renunță total la teoria mentalității prelogice a primitivilor (*Garnets*, 1948), dar modul de abordare a unui fapt psihic, chiar dacă greșit în concluzii, este specific sociologiei: raportarea fenomenului la cultură.

Dacă L. Lévy-Bruhl încearcă să pună în corespondență un tip de cultură cu o anumită mentalitate, sociologul american de origine rusă, Pitirim A. Sorokin construiește o tipologie a culturii pornind chiar de la mentalitate, considerînd că aceasta ar determina caracterul fiecărei culturi, iar descrierea tipurilor de cultură spiritualistă (ideational), sensualistă (sensitive) și mixtă (idealistic) ar putea fi făcută luîndu-se în considerație „premisele principale ale mentalităților lor”: natura realității, natura trebuințelor și scopurilor ce urmează a fi satisfăcute, măsura în care vor fi satisfăcute aceste trebuințe și scopuri și, în fine, modul de satisfacere a lor. P. A. Sorokin, remarcînd că nici un tip de cultură nu există într-o formă pură, descrie tipurile de cultură spiritualistă și senzualistă, ca forme logice pure, ale căror elemente se regăsesc în diferite proporții în toate culturile. În mentalitatea specifică culturii spiritualiste realitatea este percepută ca nonsensibilă și imaterială, trebuințele și scopurile sînt principale de natură ideală, gama satisfacerii lor este deosebit de mare și nivelul foarte înalt, iar modalitatea de satisfacere vizează minimizarea sau eliminarea celei mai mari părți a trebuințelor materiale. Pe baza celei de-a patra premise, P. A. Sorokin distinge două subclase în mentalitatea culturii spiritualiste: spiritualismul ascetic și spiritualismul activ. În mentalitatea sensualistă realitatea este considerată așa cum se prezintă ea organelor de simț; trebuințele și scopurile sînt de natură materială, iar modalitatea de realizare a lor se axează pe modificarea sau pe exploatarea lumii exterioare. Și în cadrul tipului de mentalitate sensualistă se disting variante: activă, pasivă, și cinică (*Society, Culture and Personality; their Structure and Dynamics* 1947). Firește, teoria lui P. A. Sorokin este esențial idealistă și nedialectică, înscriindu-se în orientarea schimbărilor ciclice ale culturii și societății; ea ilustrează, însă, modalitatea sociologică de definire a fenomenelor psihice, integrîndu-le în structura socio-culturală.

Ce se desprinde din analiza comparativă a modalităților psihologice și sociologice de definire a mentalității? În primul rînd, faptul că termenul de mentalitate, în esență, acoperă aceeași realitate, are aceeași semnificație oricare ar fi perspectiva, psihologică sau sociologică; ansamblu de opinii, prejudecăți, credințe și convingeri care influențează raportarea indivizilor și colectivităților la lumea înconjurătoare. Din perspectivă psihologică, în definiție accentul este pus pe mecanismul de influențare a gândirii indivizilor și colectivităților prin „sistemul atitudinilor afectiv cognitive”, în timp ce perspectiva sociologică încearcă să determine locul fenomenului în cadrul structurii socio-culturale, punînd în

evidență interdependențele acestuia cu celelalte elemente ale culturii.

Aceeași diferență de perspectivă o găsim la aproape toate conceptele comune psihologiei și sociologiei. Iată, de exemplu, termenul de *solidaritate*. În *Dicționarul de psihologie* al prof. Paul Popescu-Neveanu solidaritatea este definită ca „atitudine de adăziune la alții, la grupul din care faci parte, mergând până la identificarea cu viața și aspirațiile altora sau ale grupului” (p. 672). În sociologie, teoria solidarității postulează existența unei tendințe de asociere a indivizilor indiferent de structura societății. Inițiată de Claude-Henri de Saint-Simon (1760—1825) și de Auguste Comte (1798—1857), această teorie a fost dezvoltată de Léon Bourgeois (1851—1925) de pe pozițiile „cvasi-contractului social”. În concepția lui Emile Durkheim (1857—1917), care impune în sociologie această teorie, se face distincție între solidaritatea mecanică, specifică societăților primitive, și solidaritatea organică, caracteristică societăților moderne. În societățile bazate pe solidaritatea mecanică, indivizii sînt puțin diferențiați, iar coeziunea lor se datorează forței conștiinței colective și supunerii totale față de normele tradiționale. Solidaritatea mecanică este cu atât mai puternică cu cît conștiința socială depășește mai mult în volum și intensitate conștiința individuală. Ca urmare a dezvoltării diviziunii muncii, oamenii se constituie în individualități, apar

idei și norme variate și coeziunea socială rezultă din complementaritatea funcțiunilor personalităților, instituindu-se un nou tip de solidaritate, solidaritatea organică. „Prima nu este posibilă decît în măsura în care personalitatea individualului este absorbită de personalitatea colectivă, a doua nu este posibilă decît dacă fiecare are o sferă de acțiune care îi este proprie, în consecință este o personalitate” (*De la Division du travail social*, Paris, Alcan, 1893, p. 101).

În definirea acestui termen poate fi identificată și o altă diferență de perspectivă: psihologia urmărește evidențierea genezei și rolului fenomenului în viața individului, în timp ce sociologia încearcă să explice aceste elemente la nivelul societății, insistînd asupra determinării sociale a indivizilor.

Exemplele ar putea continua ilustrînd aceleași relații de întrepătrundere a psihologiei și sociologiei la nivelul obiectului și metodelor de studiu și de diferențiere de perspectivă în abordarea fenomenelor, vizibilă mai cu seamă în definirea termenilor. Editarea unui dicționar de sociologie, acum, cînd există un *Dicționar de psihologie* — lucrare de referință în domeniu — ar putea contribui la mai buna înțelegere a raporturilor dintre psihologie și sociologie.

Septimiu Chelcea

Academia „Ștefan Gheorghiu”

GASTON BOUTHOU, *Războiul* (traducere, prefață și note de Simion Pitra), București, Edit. militară, 1978

În contextul eforturilor care se fac în ultimii ani în țara noastră pentru investigarea științifică a problemelor războiului și păcii, apariția lucrării lui Gaston Bouthoul, sociolog francez de renume internațional, asiduă cercetător al temei, este un eveniment editorial notabil. Deși de dimensiuni reduse, această carte avînd meritul de a cuprinde în sinteză concepția autorului cu privire la problemele tratate, a avut un succes remarcabil, ajungînd la cinci ediții în Franța și fiind tradusă în mai multe țări din lume.

Dintre problemele pe care le tratează lucrarea * cele care sîuscită mai mult interes

sînt: rolul războiului în viața socială și în istorie, definirea războiului, cauzele izbucnirii războiului și posibilitatea evitării lor.

În concepția sociologului francez rolul războiului în viața socială și în istorie este de cea mai mare însemnătate. „Războiul — scrie Bouthoul — este incontestabil cel mai spectaculos dintre fenomenele sociale” (p. 21). Războaiele sînt punctele cronologice de reper cele mai distincte și hotarele care marchează marile cotituri ale evenimentelor. Subliniînd

definițiile; III. Caracteristici economice ale războiului; IV. Aspecte demografice ale războaielor; V. Caracteristici etnologice ale războiului; VI. Trăsăturile psihologice ale războiului; VII. Cauze atribuite războiului și proiecte de pace. Concluzie.

* Cartea are următoarea structură: I. Introducere; Polemologie, II. Istoria ideii de război; Fenomenul război; delimitare și

importanța războiului în viața societății G. Bouthoul are tendința (și datorită poziției sale de clasă) să exagereze susținând că războiul constituie „cea mai importantă formă de transformare a vieții sociale” (p. 22). După cum se știe marxismul a teoretizat, iar practica socială a confirmat, că fenomenul care produce schimbări calitative în întreaga viață socială este revoluția socială.

Interesante sînt delimitările care se fac între război și alte modalități de confruntare, precum și definiția dată războiului: „o luptă armată și sîngeroasă între grupuri organizate... o formă de violență care are drept caracteristică esențială aceea de a fi metodic și organizat sub raportul grupurilor care îl duc și al felurilor în care îl poartă” (p. 54).

În ceea ce privește originea, cauzele războiului interpretarea autorului este unilaterală, întrucît el consideră că, în ultimă instanță, cauzele războaielor trebuie căutate în așa-numitele „structuri beligene”, în cadrul cărora locul predominant l-ar avea dezechilibrul demografic ce se manifestă la anumite intervale de timp, dînd naștere unei structuri demografice explozive, întrucît ea conține un mare excedent (mai ales de tineri) ce depășește posibilitățile economice ale societății. „Această situație predispune la o impulsie războinică, deoarece ea tinde să se lichideze într-o expansiune bruscă, cu caracter spasmodic și gregar, ale cărei tipuri clasice sînt migrația în grup și expediția războinică” (p. 74). Structurile demografice explozive i se asociază o anumită impulsie războinică colectivă, ca expresie specifică a psihologiei sociale. „Grupările umane — scrie sociologul francez — sînt cuprinse în anumite momente de accese, de impulsuri războinice. Acestea constau într-o stare de spirit colectivă, care împinge majoritatea membrilor grupului să dorească războiul sau cel puțin să accepte ideea lui” (p. 95). În această optică războiului i-ar reveni sarcina de a înlătura surplusul de populație și de a opri pentru un timp creșterea demografică, precum și de a canaliza într-o direcție unitară (războiul) agresivitatea indivizilor. De fapt, pe de o parte, factorul demografic nu poate explica singur cauzele războiului, iar pe de altă parte războiul are ca implicații demografice nu atît reglarea sporului populației cît diminuarea calității ei în sensul îmbătrînirii și feminizării.

După cum se poate constata Bouthoul consideră că războaiele sînt independente de structurile sociale și, deci, veșnice. În opoziție cu aceste idei știința politică marxistă concepe războiul ca un fenomen social-istoric, care a apărut cu clasele antagoniste și statul și va dispărea odată cu înlăturarea acestora din viața societății. Demonstrînd că sursa fundamentală a izbucnirii războaielor o constituie cauzele de ordin economic, respectiv existența

unor interese economice opuse, marxismul aduce explicația războiului pe teren propriu-zis social, la nivelul factorului determinant al dezvoltării sociale și nu al unor factori derivați, secundari în raport cu acesta. Cauzele economice se află, însă, în mod mijlocit la originea războiului, izbucnirea acestuia fiind determinată în mod nemijlocit la nivelul politicului. Preluînd și dezvoltînd ideea lui Karl von Clausewitz după care războiul este „continuarea politicii cu alte mijloace”, Lenin sublinia: „Orice război este indisolubil legat de orînduirea politică din care decurge. Aceeași politică pe care un anumit stat, o anumită clasă din cadrul acestui stat a dus-o în decursul unei lungi perioade înaintea războiului, această clasă continuă neapărat și inevitabil s-o ducă și în timpul războiului, schimbînd doar forma de acțiune”¹.

Această teză a materialismului istoric a fost confirmată de dovezile acumulate de istorie, arheologie, antropologie, etnografie ș.a. și ca urmare ei i s-au raliat marea majoritate a istoricilor, sociologilor, filozofilor și politologilor contemporani.

Cu toate aceste scăderi lectura lucrării ne relevă condamnarea fermă a războiului de către autor ca și a unor proiecte neeficiente sau chiar dăunătoare de asigurare a păcii. Astfel, G. Bouthoul respinge ideile neștiințifice ale unor ideologi occidentali care socotesc că principala cauză a războaielor ar fi suveranitatea și independența națională a statelor, care ar determina neînțelegeri și conflicte între popoare și ca urmare ar trebui ca suveranitatea să fie limitată în favoarea unor organizații supranationale, sau chiar a unui stat mondial. Contrar acestor teorii Bouthoul scrie: „O privire fie și sumară asupra istoriei face să ne îndoim de virtuțile pacificatoare ale statului unic” deoarece „toate tentativele de dominație mondială care au însingurat lumea au invocat ca motiv instaurarea ordinii și păcii...” (p. 126).

Aceeași poziție progresistă o are sociologul francez și față de teoriile care consideră că pacea poate fi menținută prin echilibrul forței între marile puteri. „Făcînd efortul de a împiedica cu orice preț ca o dinastie sau o națiune să-și mărească puterea pînă la punctul de a deveni un pericol pentru vecinii ei, doctrina echilibrului este o sursă inepuizabilă de război” (p. 128).

Atunci însă cînd trebuie să propună el însuși soluții pentru menținerea păcii autorul nu găsește decît o singură alternativă: studierea profundă și multilaterală a războaielor².

¹ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 32, București, Edit. politică, 1964, p. 85.

² Sarcină care ar reveni polemologiei (știința despre război) termen propus de G. Bouthoul în 1946, de la cuvintele grecești *polemos*—război și *logos*—știință.

desacralizarea lor. Astfel, ca pe baza cercetării și analizei lor științifice, să se înlăture orice false explicații și iluzii, să se elimine războiul din viața societății. Dictonul roman „dacă vrei pace, pregătește războiul” trebuie să fie înlocuit, în concepția lui G. Bouthoul, cu un altul „dacă vrei pace, cunoaște războiul”. Desigur că această cunoaștere științifică a războiului este importantă dar ea singură nu este aptă să ducă la eliminarea războaielor din viața societății. Atât timp cât imperialismul continuă să fie o realitate, cu esența sa agresivă, cu politica sa de forță și dictat, pericolul de război este încă actual. Analiza lucidă a situației contemporane făcută de secretarul general al partidului — tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională din decembrie 1977 —, a relevat înrăutățirea situației internaționale ca urmare a intensificării luptei pentru o nouă reimpărțire a lumii, a disputelor pentru zonele de influență, pen-

tru cîștigarea de noi poziții dominante de către diferite state și grupuri de state, a intensificării cursei înarmărilor.

În concepția partidului nostru există, însă, suficiente forțe, aflate în ascensiune, care sînt capabile să lichideze politica imperialistă, să asigure pacea între popoare.

Cu toate limitele pe care le are lucrarea lui G. Bouthoul, ea are contribuții notabile la aprofundarea unor elemente fundamentale ale conflictelor armate pornind de la premisa că războiul poate face obiectul unei analize științifice, sistematice. Ca urmare și acest studiu al sociologului francez, alături de celelalte lucrări ale sale consacrate homicidului organizat, se înscrie ca un punct de referință pentru viitorii cercetători ai temei.

Ștefan Ioniță

Academia „Ștefan Gheorghiu”

CARMEN A. MIRÓ, Planul Mondial de acțiune în domeniul populației: un instrument politic al cărui potențial nu a fost realizat¹, în „Population and Development Review”; Volume III, Number 4, December 1977. (The Population Council — U.S.A.), p. 421—442

Planul mondial de acțiune în domeniul populației (PMAP), cel mai important document adoptat la Conferința Mondială a Populației (CPM), organizată de Națiunile Unite la București (august 1974), cuprinde patru părți: 1. Istoricul planului; 2. Principiile și obiectivele planului; 3. Recomandări referitoare la măsurile ce trebuie luate; 4. Recomandări privind aplicarea Planului de

acțiune. În cele 109 paragrafe, sînt formulate în detaliu principiile, obiectivele și măsurile care ar trebui să stea la baza politicii demografice a fiecărui stat membru al O.N.U., a activităților desfășurate de O.N.U. și instituțiile sale specializate, de instituțiile neguvernamentale avînd preocupări în domeniul populației. O prevedere importantă (§ 108) este aceea ca organismele Națiunilor Unite să examineze și să evalueze periodic mersul realizării obiectivelor și aplicarea recomandărilor PMAP. Un prim examen în cadrul O.N.U. este prevăzut pentru anul 1979 și va fi reluat la cinci ani. Faptul că PMAP a fost adoptat prin consens de reprezentanții oficiali ai celor 136 de state membre ale O.N.U., în ciuda diferențelor de opinii, de concepții și de politici în domeniul populației, a fost considerat ca un remarcabil succes pe plan internațional.

Carmen A. Miró pornește de la constatarea că în perioada ce s-a scurs de la Conferința Mondială a Populației reacțiile la adresa PMAP sînt diferite: unele sînt expresia insatisfacției; altele vorbind despre „mesajul Bucureștilor” îl apreciază foarte pozitiv. Aceasta se poate constata din diversele studii și rapoarte care s-au publicat în răstimpul amintit (B. Berelson, Paul Demeny, L. Tabah,

¹ Carmen A. Miró, de naționalitate panameză, este o personalitate binecunoscută pe plan internațional, în domeniul demografiei. Aproape două decenii a condus Centrul latino-american de demografie din Santiago de Chile (CELADE), a fost președinta Uniunii Internaționale pentru Studiul Științific al Populației (1973—1977), devenită președinte de onoare al acestei organizații internaționale. A desfășurat o activitate importantă la „Tribuna Populației” organizată în timpul Conferinței Mondiale a Populației de la București. În prezent, lucrează la El Colegio de Mexico, ca președinte al Grupului Internațional de cercetări sociale privind populația și dezvoltarea.

V. L. Urquidí, W. Parker Mauldin și alții). Pe baza unei inventarii minuțioase a ceea ce s-a întâmplat după C.M.P., autoarea ajunge la o concluzie sceptică: „Deși Planul de Activitate este potențial un puternic instrument politic, evenimentele și evoluția după Conferința mondială a populației arată că acest potențial este departe de a fi fost realizat în întregime” (p. 421).

Pentru a găsi cauzele acestei situații, Carmen A. Miró evocă succint climatul social-politic internațional în perioada care a precedat C.M.P. În acești ani s-au afirmat tot mai mult țările în curs de dezvoltare, sprijinite de țările socialiste. Problemele ideologice au devenit tot mai acute. „Presiunea” țărilor în curs de dezvoltare s-a manifestat cu putere crescândă: o dovadă în acest sens este Sesiunea a VI-a extraordinară a Adunării Generale a O.N.U. (1974) care a adoptat „Declarația cu privire la instaurarea unei noi ordini economice internaționale”. Devenea tot mai clar că problema populației, a creșterii sale rapide în țările în curs de dezvoltare nu este decât una din problemele cu care este confruntată lumea a treia, și că rezolvarea ei nu poate fi redusă la „soluția demografică” — aplicarea de programe naționale de limitare a nașterilor sau de planificare a familiei. Soluția radicală este lichidarea subdezvoltării, a sărăciei și mizeriei, a analfabetismului, ceea ce pune pe primul plan necesitatea elaborării și aplicării unor strategii de dezvoltare capabile să rezolve toate problemele, inclusiv problema ratelor ridicate de creștere a populației. „Soluția economică” s-a impus treptat, în conștiința țărilor în curs de dezvoltare, a oamenilor de știință ca singura soluție viabilă, pe termen lung, a problemelor lumii a treia, culminând cu ideea instaurării unei noi ordini economice internaționale.

Conferința internațională a Tineretului care s-a ținut cu puține zile înaintea Conferinței Mondiale a Populației, a fost instructivă din punct de vedere al noului climat în care se abordează problemele populației. În felul acesta, în ajunul Conferinței Mondiale a Populației de la București s-a conturat cu toată claritatea ideea — subliniază Carmen A. Miró — „că este imposibil de a separa problema populației de contextul său economic și politic” (p. 423).

Caracterul foarte politic al Conferinței Mondiale a Populației de la București²,

considerat de unii ca principală lipsă la alte conferințe anterioare, este — după părerea lui Carmen A. Miró — un avantaj, deoarece în felul acesta PMAP a devenit un *instrument politic*, au fost adoptate prin consens principii și obiective de mare importanță, cum ar fi acela că strategiile dezvoltării trebuie să includă ca variabilă importantă populația, că PMAP este o componentă a strategiilor internaționale, că politica demografică este parte integrantă din politica social-economică etc. După trei ani de la CMP, interesul pentru Planul mondial este încă viu, în ciuda faptului că implementarea sa în practică întâmpină numeroase dificultăți.

Ce ne spune evoluția ulterioară a Conferinței mondiale a populației? Autoarea examinează succesiv impactul Planului de acțiune asupra conferințelor regionale și consultațiilor O.N.U., a instituțiilor specializate ale O.N.U., a țărilor donatoare și a politicilor guvernamentale.

În intervalul de timp 1974—1977 au avut loc sesiunile Comisiei Populației O.N.U. (sesiunea a XVIII-a, februarie 1975 și sesiunea a XIX-a, ianuarie 1977), cinci consultații ale comisiilor economice regionale ale O.N.U. (februarie — iulie 1975), o sesiune a Grupului consultativ internațional al Fondului Națiunilor Unite pentru activități în domeniul populației (septembrie 1975). Rezultatele acestor manifestări au fost modeste. Sesiunea a XVIII-a a Comisiei Populației a hotărât să fie efectuată „A III-a anchetă în rândul statelor membre referitoare la politica demografică în contextul dezvoltării”³. Cele cinci consultații regionale s-au referit, în proporții diferite, la problemele acute ale populației. Astfel, consultația Comisiei economice O.N.U. pentru Asia și Pacific s-a pronunțat pentru reducerea ratei de creștere a populației, formulând obiective cantitative; consultația organizată de Comisia economică pentru America Latină nu a formulat obiective cantitative; cea din Africa este marcată de marile deosebiri dintre țările acestei regiuni; consultația Comisiei economice a O.N.U. pentru Asia de vest a fost cea mai radicală, exprimându-se în termenii următori: „Creșterea rapidă a populației în regiune nu constituie un obstacol în calea dezvoltării social-economice” (p. 427).

Cît privește sesiunea Grupului consultanților experți interregionali, convocat de Fondul Națiunilor Unite pentru activități în

² Conferințele mondiale anterioare — Roma, 1954, și Belgrad, 1965 — au avut caracter științific, delegații nu erau reprezentanți oficiali ai statelor membre ale O.N.U., ci oameni de știință, experți etc.

³ În anul 1978 s-a efectuat „A IV-a anchetă în rândul statelor membre” ale cărei rezultate vor fi cunoscute în 1979.

domeniul populației, recomandările acestuia au un caracter foarte general, ceea ce face ca autoarea să considere că ea a fost un eșec.

Conferințele mondiale care au avut loc după CMP de la București — în număr de patru⁴ — s-au referit, din păcate, foarte puțin la Planul Mondial de acțiune în domeniul populației. Nici Sesiunea a VII-a extraordinară a Adunării Generale a O.N.U. nu a făcut recomandări particulare privind problemele populației. Această situație face ca autoarea să ajungă la constatări pesimiste.

Nu se remarcă schimbări nici în ce privește orientarea Fondului Națiunilor Unite pentru activități în domeniul populației în sensul obiectivelor statornice în Planul mondial de acțiune. Dimpotrivă, a crescut ponderea fondurilor alocate programelor de planificare familială, de la 39,3% la 58,8% în totalul fondurilor. Nici celelalte agenții și instituții specializate ale O.N.U. nu s-au preocupat mai atent de problemele populației; între ele nu există programe concertate pe această temă.

„Donatorii” — Banca Mondială, Population Council, Agenția Internațională pentru Dezvoltare (A.I.D.), Fundația Ford — nu dau semne că ar fi hotărâți să participe activ în spiritul Planului Mondial, să acorde ajutoare, subsidii etc. După C. Miró „acest tablou sumbru... este de asemenea legat de insatisfacția unui grup important de donatori în ce privește rezultatele Conferinței Mondiale a Populației” (p. 435).

Nu se înregistrează schimbări semnificative nici în politica oficială a statelor membre ale O.N.U., după cum se desprinde din „A III-a anchetă” (1976), ale cărei rezultate au fost examinate de Comisia Populației O.N.U. la sesiunea a XIX-a (ianuarie 1977). Un număr de 48 țări în curs de dezvoltare a căror populație reprezintă 81% din populația totală a țărilor în curs de dezvoltare, sînt pentru scăderea ratelor de creștere a populației; 24 țări declară că nu au probleme de populație; un număr de 15 țări au legislații restrictive privind accesul la metodele contraceptive moderne.

Față de această situație cu puține semne încurajatoare, Carmen A. Miró consideră că

⁴ Conferința mondială a alimentației, Conferința mondială a femeilor, Conferința mondială a habitatului, Conferința mondială a utilizării forței de muncă.

sînt necesare o serie de acțiuni mai energice, formulînd cîteva doleanțe și sugestii în special pentru instituțiile din sistemul O.N.U. „Trebuie făcute observări exprese — spune ea — pentru a elabora un program coerent și integrat în materie de populație pentru întregul sistem al Națiunilor Unite” (p. 438). Un asemenea program ar trebui să ia în considerare diversitatea existentă între regiuni și țări în ce privește problemele populației. Ținînd seama de faptul că ideea principală este „populație-dezvoltare”, instituțiile O.N.U. ar trebui să se preocupe mai mult de integrarea populației ca variabilă în programele de dezvoltare. Autoarea face recomandarea ca rezultatele celei de-a treia anchete să fie studiate aprofundat, să se pună în evidență ideile noi. „Donatorii” ar trebui și ei să adopte modalități noi, mai eficiente în activitatea lor.

În general — conchide Carmen A. Miró — sînt necesare eforturi mari, ingeniozitate, devotament față de valorile supreme ale omnirii pentru ca să se realizeze armonizarea tendințelor demografice cu cele ale dezvoltării economice și sociale, în spiritul Planului Mondial de acțiune în domeniul populației.

Analiza, ca și propunerile formulate de Carmen A. Miró, pornesc de la necesitatea traducerii în fapt a Planului Mondial de acțiune în domeniul populației, a includerii populației în strategiile de dezvoltare social-economică, idei generoase și eficiente pentru care militează și țara noastră*.

Dr. Vladimir Trebic

Membru al Comisiei Naționale
de Demografie

* Autoarea nu face nici o mențiune în legătură cu o manifestare internațională, anume Simpozionul Internațional de la Tokio (aprilie 1977), organizat de Fundația Draper pentru problemele populației mondiale (S.U.A.) și Societatea de Științe din Japonia, al cărui document final „Inițiativa din Tokio” a fost difuzat de Secretarul general al O.N.U., Kurt Waldheim, reprezentanților permanenți ai țărilor membre ale O.N.U. În acest document se examinează, de asemenea, modul în care se traduce în viață prevederile Planului Mondial de acțiune în domeniul populației și se fac noi propuneri mai ales pe linia programelor de limitare a nașterilor.

HARALD FISCHER, CHRISTIAN GRAF VON KROCKOW,
HERMANN SCHUBNELL, *China. Das neue Bewusstsein. Gesellschaft,
Erziehung, Bevölkerung (China. O nouă conștiință de sine,
Societate, Educație, Populație)*, R. Piper et Co. Verlag, München,
Zürich, 1978

Opera istorică de construire a unei societăți noi, socialiste, în Republica Populară Chineză, constituie obiectul de studiu a numeroși oameni de știință din diferite țări, așa cum atestă bogata literatură apărută în cei 29 ani de la întemeierea Republicii Populare Chineze.

Lucrarea pe care o prezentăm cititorilor din România este scrisă de trei oameni de știință din Republica Federală Germania, specialiști în științele sociale și se bazează nu numai pe consultarea unei ample literaturi ci și pe concluziile vizitelor pe care aceștia le-au întreprins, în anii 1976–1978, în R. P. Chineză, ceea ce le-a permis să cunoască de *visu* remarcabilele realizări ale poporului chinez, obținute într-un interval istoric foarte scurt.

Scopul lucrării — așa cum îl mărturisesc autorii înșiși — este de a înțelege și de a face inteligibil și altora „cel mai impresionant experiment social al epocii noastre” (p. 8). După ce arată că în decurs de o sută de ani, China, cu cea mai veche cultură vie din lume, a fost considerată drept „omul bolnav” incurabil al Asiei de răsărit, autorii ajung la următoarea concluzie — sinteză a studiului lor :

„În cei 27 de ani de la întemeierea Republicii Populare Chineze (pînă la moartea lui Mao Tze-dun, n.n.) China a rezolvat probleme fundamentale cu care țările în curs de dezvoltare luptă, de cele mai multe ori, fără succes, și anume: problema alimentației, problema utilizării brațelor de muncă, problema învățămîntului elementar și a educației pentru toți, problema asistenței medicale și a igienei”, fiind preocupată în prezent să accelereze dezvoltarea forțelor de producție, a industriei.

Din numărul mare de probleme, în lucrare se examinează: societatea, educația și populația; o bibliografie selectată, foarte utilă pentru cei ce vor să aprofundeze studiul, încheie cartea.

Prima constatare pe care o îngăduie lectura cărții: sintem în prezența unui efort considerabil al autorilor ei pentru înțelegerea unei realități deosebit de complexe, sub semnul principiului *sine ira et studio*, al celei mai desăvîrșite probități științifice. Fiecare constatare și afirmație se sprijină pe informații cuprinzătoare; ipotezele și aprecierile, formulate cu cuvenită prudență, sînt confruntate cu faptele și supuse unor repetate verificări. Stima și admirația autorilor pentru eroicele

strădanii ale poporului chinez, exprimate în repetate rânduri, se fundamentează pe o analiză obiectivă a înfăptuirilor și a factorilor care le-au făcut posibile, cu respectarea riguroasă a adevărului.

Partea I *Societate și conștiință de sine* (Christian Graf von Krockow) urmărește procesul complex al genezei noii conștiințe a Chinei socialiste. Remarcăm, ca demers metodologic, analiza citorva momente, semnificative, însoțită de ample considerații istorice, de comparații între China și țările dezvoltate, considerații filozofice, etice și sociologice. Autorul pornește de la o constatare semnificativă: de-a lungul mileniilor, o expresie larg răspîndită a fost aceea de „kotau” care înseamnă „îchinare, îngenunchiere”, simbolizînd dominația și sclavia pe toate planurile; această expresie a dispărut: „nimeni în China de astăzi nu se mai închină” (p. 13). În această transformare radicală a unei mentalități întîlnită de mil de ani autorul vede rezultatul cel mai marcant al noii conștiințe, al demnității și al egalității pe care le-a dobîndit poporul chinez în anii Republicii Populare, sub conducerea Partidului Comunist Chinez. Rezultatele au fost pe măsura eforturilor: sarcinile transformării societății chineze, modificarea unor modele și mentalități adînc înrădăcinate au fost într-adevăr considerabile. Sînt trecute în revistă acțiuni de amploare uriașă ca transformarea țărănimii, rezolvarea problemei agrare, crearea de comune populare, lupta împotriva naturii prin construirea de terase, lucrări hidraulice, împăduriri. Autorul reține importanța inițiativei venite de jos, a încrederii în forțele proprii și stăruie pe larg asupra rolului partidului comunist în crearea noii conștiințe, a educației noi care pune în centrul său cultivarea virtuților morale și a spiritului colectivist.

De deosebită importanță este observația autorului că marxism-leninismul, în concepția și experiența chineză, nu este o dogmă, ci o călăuză în acțiune, că întreaga strategie a transformării Chinei pornește de la particularitățile specifice, de la condițiile caracteristice Chinei.

Comparația cu țările vest-europene îl aduce pe autor la constatarea că spre deosebire de primele în care predomină individualismul, în China prioritatea o are grupa față de individ (p. 79). În același spirit și con-

text este înțelesă și ideea de libertate. Concluzia capitolului despre societate și conștiința de sine este astfel formulată: „China a lichidat mizeria și ignoranța, aservirea și umilința. Speranța celor peste 800 de milioane de oameni și împreună cu ei a săracilor și exploataților din lumea aceasta este o nouă demnitate, o nouă conștiință de sine” (p. 99).

Partea a II-a *Învățămînt și educație* (Harald Fischer) pornește de la afirmația că „studiul revoluției chineze în domeniul educației oferă cheia pentru înțelegerea Chinei de astăzi” subliniind: „Alfabetizarea populației, garantarea învățămîntului elementar pentru toți copiii, ocrotirea sănătății, egalitatea în drepturi a femeii, planificarea familială, legătura dintre teorie și practică, respectul muncii fizice, comunele populare, organizațiile de vecinătate, toate aceste fenomene și încă multe altele sînt rezultatele unei ample politici educaționale” (p. 103). Autorul descrie fazele semnificative ale politicii și strategiei învățămîntului și educației, stăruind asupra principiilor, așa cum sînt ele formulate în diferite documente ale Partidului Comunist Chinez și în documente de stat. Reproducem liniile călăuzitoare ale politicii educaționale după sistematizarea făcută de autor (p. 114—115): a. învățămîntul revoluționar are în vedere masele și nu formarea unei elite; b. învățămîntul nu este un scop în sine; el se încadrează în politica proletară și trebuie să răspundă nevoilor culturale și economice; c. țelul învățămîntului este unitatea teoriei cu practica; d. învățămîntul trebuie să ajute la lichidarea celor trei deosebiri: dintre munca intelectuală și cea fizică, dintre muncitori și țărani, dintre sat și oras; e. învățămîntul trebuie să răspundă nevoilor actuale și de aceea el trebuie să aibă un caracter de masă; f. învățămîntul trebuie să pregătească oameni „care să poată sluji poporului”; g. învățămîntul și educația sînt acțiuni permanente care trebuie să însoțească un individ de-a lungul întregii sale vieți.

În continuare, autorul examinează pe larg diferitele tipuri de instituții școlare de la grădinițele de copii pînă la universități. Autorul remarcă atenția deosebită acordată instituțiilor preșcolare; chiar în cadrul acestora se practică munca productivă, copiii fiind învățați, în atelierele proprii, să execute diferite munci fizice. Cît privește școala elementară, fiecare are o mică fabrică școlară în care elevii lucrează pînă la patru săptămîni pe an, pentru a se deprinde cu munca manuală (p. 141). În școlile medii se desfășoară și activități extrașcolare (muzică, dans, artă și sport), precum și activități organizate de organizațiile de tineret. Elevii trebuie să capete însușiri morale, spirituale și fizice, pentru a deveni cetățeni cu conștiință socialistă (p. 149).

Se rezumă astfel caracteristicile sistemului de învățămînt în Republica Populară Chineză: 1. Din anul 1949 a fost creat un sistem de învățămînt care acordă unei cincimi din omenire o pregătire elementară. „Acest simplu fapt — remarcă autorul — este o realizare considerabilă a construcției socialiste obținută doar în 28 ani” (p. 163); 2. sistemul de învățămînt este strîns legat de dezvoltarea socială, de necesitățile societății; 3. în cadrul învățămîntului se pune un accent deosebit pe munca fizică, pe legătura dintre teorie și practică, pe respectul muncii fizice; 4. sistemul de învățămînt este unitar sub raportul scopurilor și metodelor.

Un aspect aparte al învățămîntului în R. P. Chineză îl constituie mișcarea tinerilor absolvenți de a lucra la sate, care are o importanță excepțională sub raport educațional, moral, politic și economic. Alături de institute de învățămînt și educație în sensul restrîns al cuvîntului există o rețea de organizații și instituții cu competențe și sarcini importante în domeniul educației moral-politice.

Partea a III-a, *Experimentul de a planifica exact numărul oamenilor* (Hermann Schubnell)* se ocupă cu populația și problemele politicii demografice în R. P. Chineză. Înainte de a expune constatările și aprecierile profesorului H. Schubnell, sînt necesare cîteva informații preliminare, cu atît mai mult cu cît în domeniul politicii demografice au loc controverse și uneori interpretări neștiințifice.

La Conferința mondială a populației, organizată de Națiunile Unite la București (1974), președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a exprimat, în cuvîntarea sa inaugurală, cîteva teze cu o mare valoare teoretică și practică:

„Problemele demografice, planificarea dezvoltării populației se pun în mod diferențiat de la un continent la altul, de la o țară la alta, în unele fiind necesară o creștere mai accentuată a populației, iar în altele o diminuare a creșterii. Soluționarea în mod corespunzător a acestor probleme aparține fie-

* Prof. dr. Hermann Schubnell este profesor de demografie la Universitatea din Mainz; a condus multă vreme direcția statisticii populației și culturii la Oficiul federal de statistică, a fost primul conducător al Institutului federal de cercetări demografice, înființat în 1973. De asemenea, este consultant și expert în diferite instituții naționale și internaționale, profesor itinerant la diferite universități străine. Prof. dr. H. Schubnell este autorul unui mare număr de lucrări din domeniul demografiei care se bucură de apreciere în lumea oamenilor de știință.

cărei țări¹. Teza potrivit căreia există o diversitate de situații demografice pe glob, că o politică poate avea drept scop încurajarea creșterii populației ca și a diminuării creșterii, precum și faptul că politica demografică este un atribut al suveranității naționale și-au găsit reflectarea în „Planul mondial de acțiune în domeniul populației”, cel mai important document adoptat de Conferința mondială a populației. Experiența R. P. Chineze în domeniul populației, politica sa demografică ilustrează cu putere valabilitatea tezelor de mai sus. Elaborată în concordanță cu condițiile specifice ale țării, cu obiectivele politicii dezvoltării sale social-economice, politica demografică din R. P. Chineză urmărește să integreze populația și variabilele demografice în întregul context al dezvoltării, punând accentul pe reducerea ratei naționale de creștere demografică. Să amintim câteva date demografice referitoare la R. P. Chineză². Numărul populației (estimare oficială) a fost de 800 000 000 (1975), locul I pe glob, suprafața țării 9 596 960 km² (locul III pe glob), densitatea: 85 loc/km²; populația urbană 15,7%; natalitatea 33,1‰, mortalitatea 15,3‰, cu un spor natural de 17,8‰ (1965–1970), ceea ce înseamnă o rată medie anuală de creștere a populației de 1,8% (perioadă de dublare a numărului populației – 39 ani), speranța de viață la naștere (durată medie a vieții) de 50 ani. Indicii demografici ai R. P. Chineze sînt tipici pentru o țară în curs de dezvoltare. În aceste condiții specifice și ținînd seama de obiectivele dezvoltării social-economice trebuie văzută politica demografică a R. P. Chineze.

După ce arată că singurul recensămint al populației în R. P. Chineză a fost efectuat în 1953 și pe această bază s-a stabilit cifra de 583 milioane (împreună cu Taiwanul și populația chineză în afara granițelor, circa 602 milioane), H. Schubnell prezintă seria de indici demografici pentru perioada 1954–1980, din care rezultă scăderea mortalității și natalității (în 1978: numărul populației 887,4 milioane, rata de natalitate 24‰, cea de mortalitate 10‰, iar excedentul natural 13‰ sau o rată anuală de creștere de 1,3%). Această dinamică demografică este rezultatul profundelor schimbări politice, sociale, economice și culturale care au avut loc în R. P. Chineză la care se adaugă efectul

unei politici demografice active. Demnă de reținut este critica pe care prof. H. Schubnell o face concepției malthusiene și înalta apreciere pe care o dă concepției lui Marx (p. 246–248), ceea ce permite să se facă o distincție clară între malthusianism, ca doctrină neștiințifică și măsurile de planificare familială, de planificare a nașterilor, pe care le poate adopta o politică demografică. Demografia marxistă a pus în evidență, în ultimele două decenii, compatibilitatea dintre marxism-leninism și o politică avînd drept obiectiv reducerea natalității, în condițiile specifice ale diferitelor țări. Pornind de la principiul că „omul este lucrul cel mai de preț din lume”, politica demografică din R. P. Chineză urmărește să adapteze creșterea populației la condițiile dezvoltării social-economice, aplicînd măsuri de planificare a nașterilor, cu respectul neabătut al drepturilor omului și al intereselor întregii națiuni. Sarcina nu a fost deloc ușoară. După cum remarcă autorul „Partidul comunist a trebuit, pentru a modifica comportamentul demografic al populației chineze și pentru a realiza o reducere a creșterii populației, să lichideze valori centrale ale unei culturi milenare și să le înlocuiască cu noi reprezentări axiologice” (p. 265).

H. Schubnell consideră că trăsăturile caracteristice ale politicii demografice din R. P. Chineză pot fi formulate astfel: 1. politica demografică a R. P. Chineze corespunde intereselor și dorințelor maselor largi; populația este planificată nu pentru că există o problemă a suprapopulației, ci pentru că dezvoltarea planificată a producției sociale cere și o creștere planificată a populației; 2. planificarea populației este necesară și pentru emanciparea deplină a femeii, pentru ocrotirea mamei și copilului, pentru o bună educație, pentru îmbunătățirea sănătății populației, pentru bunăstarea populației; 3. planificarea populației se realizează pe baza creșterii producției și a ridicării nivelului de trai, a dezvoltării medicinei și a sistemului sanitar; 4. planificarea nașterilor nu este pur și simplu controlul nașterilor: în unele regiuni se urmărește reducerea nașterilor, în altele – în special slab populate – obiectivul este creșterea natalității (p. 278–279). Autorul ajunge la următoarea concluzie interesantă: „Cea mai bună dovadă a inconsistenței doctrinei malthusiene o oferă trecerea Chinei de la starea sa veche feudală la cea socialistă; în China nouă trăiesc mai mulți oameni, dar ei nu mai trăiesc în sărăcie și mizerie... de la întemeierea republicii populare, populația a crescut cu 2% anual, de la 500 milioane la aproape 800 milioane, producția de cereale a crescut cu 4% anual, de la 110 milioane tone la peste 250 milioane tone în 1974” (p. 279). Caracteristic este faptul

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Conferința mondială a populației*, 19 august 1974, București, Edit. politică, 1974, p. 10.

² Horia Matei ș.a., *Statele lumii. Mică enciclopedie*, Ed. a II-a revăzută și adăugită, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1976, p. 125 și urm.

— remarcă H. Schubnell — că în terminologia politicii demografice a R. P. Chineze se folosește expresia de „planificare a nașterilor” și de „planificare a creșterii populației” și nu cea de „planificare a familiei”. În această vastă și complexă acțiune un rol deosebit de important revine educației populației. Planificarea nașterilor — ca acțiune la nivel național — este integrată în sistemul sanitar.

Ca urmare a întregului ansamblu de măsuri de politică demografică și ca afect al dezvoltării social-economice, tendințele demografice din R. P. Chineză s-au armonizat; populația a parcurs o bună parte din „tranziția demografică”, apropiindu-se rapid de faza în care se află astăzi țările dezvoltate. După

cum remarcă autorul — aprecieri similare au făcut și alți autori — R. P. Chineză este singura țară în curs de dezvoltare care a reușit să pună în aplicare o politică demografică rațională de planificare a nașterilor, organic integrată în politica dezvoltării, cu rezultate pozitive.

În încheierea succintei prezentări a acestei lucrări, ne exprimăm convingerea că bogăția de informații, spiritul riguros științific care călăuzește analiza, recomandă cartea ca o lucrare de referință și ca atare poate fi de indiscutabil folos tuturor celor ce se interesează de istoria contemporană a Republicii Populare Chineze.

Dr. Vl. Trebici

Contribuții editoriale românești la cel de-al IX-lea Congres mondial de sociologie de la Uppsala

Cu ocazia celui de-al IX-lea Congres mondial de sociologie desfășurat la Uppsala, în Suedia, în perioada 14-19 august 1978, colectivele redacționale ale revistei „Viitorul social” și „Revue roumaine des sciences sociales” (serie de sociologie) au pregătit, fiecare, cite un număr special dedicat acestui eveniment.

I. Apărind integral în limba engleză, revista „Viitorul social” („The social future-journal of sociology and political science”) a inclus în sumarul său un număr de 30 de studii, în marea lor majoritate inedite, care au cuprins contribuții teoretice și metodologice ale autorilor români, pe tematica Congresului mondial de sociologie — *Căile dezvoltării sociale*. Menționind titlurile studiilor și articolelor cuprinse în paginile revistei, am dori să remarcăm pe de o parte caracterul reprezentativ al temelor alese, iar pe de altă parte, sfera largă a preocupărilor sociologilor din țara noastră.

Circumscriș unui larg registru tematic, cu corespondențe în conținutul multiplelor sociologii de ramură, sumarul revistei „The social future” ar putea fi sistematizat în felul următor:

1. *Probleme generale ale modernizării, organizării, conducerii și dezvoltării social-economice a țării noastre; structuri politice, sociale, economice, culturale, educaționale; dimensiuni teoretice și indicatori definitorii pentru tendințe naționale și internaționale*: Manea Mănescu, *Cibernetica ca factor al conducerii economico-sociale, pentru progresul multilateral al societății*; Mihnea Gheorghiu, *O nouă conștiință socială în sfera unei noi ordini economice internaționale*; Mircea Malița, *Natura societății a învâfării umane*; Roman Moldovan, *Trăsături caracteristice ale procesului de modernizare a economiei naționale românești în perioada 1976-1980*; Ion Iordăchel, *Analiza dezvoltării sociale prin metoda indicatorilor sociali*; Ion Drăgan, *Control social, integrare și dezvoltare socială în condițiile socialismului*; Ștefan Costea, *Resursele umane, educație și dezvoltare în România socialistă*; Petru Berar, *Caracterul revoluționar al umanismului marxist*; Petru Pânzaru, *Condiția umană și destinul valorilor în cadrul societății capitaliste*; Mihai Achim, *Concepția României despre libertate*; H. H. Stahl, *Note pentru o teorie a „formațiunilor sociale”*; Vladimir Trebici, *Sistemul demografic și sistemul social: tranziția demografică în România*.

2. *Probleme privind structura socială și sociologia industrială și a muncii*: Constantin Ionescu, Oscar Hoffman și Argentina Firuță, *Schimbări în structura clasei muncitoare în R.S.R.*; Alecu Al. Flores, *Tendințe în mobilitatea socio-profesională și teritorială a forței de muncă din județul Iași sub influența revoluției actuale, științifice și tehnologice*; Ioan Velea, *Sociologia și psihologia organizării acțiunilor umane în colectivitățile industriale*; Ion Cauș și Ilie Leau, *Model de sistem informațional pentru studierea și programarea structurilor socio-profesionale*; Cătălin Zamfir, *Organizarea sistemelor sociale și dezvoltarea*; Petru Cristea, *Considerații metodologice asupra*

fluctuației forței de muncă; Ana Bălașa, *Cercetarea și proiectarea uzinală din perspectiva analizei sociologice*; Ioan Mărginean, *Stabilitatea forței de muncă în industrie*.

3. *Probleme privind sociologia rural-urbană*: Alexandru Bărbat, *Cu privire la conceptul de urbanizare*; Septimiu Chelcea și Dorel Abraham, *Valori tradiționale și noi modele comportamentale în procesul adaptării industrial-urbane*; Virgil Constantinescu, *Comportamentul cultural al persoanelor cu duble statusuri ocupaționale*; Dumitru Sandu, *Comunitatea locală — unitate de diferențiere a migrației*.

4. *Probleme privind sociologia culturii, educației și a timpului liber*: Francisc Albert, *Timp liber și progres social*; Honorina Cazacu, *Procesul de egalizare a șanselor sociale*; Amza Săceanu, *Dimensiuni sociologice ale relației teatru-public*; Sorin M. Rădulescu, *Influența creșterii timpului liber asupra dezvoltării cultural-urbane*; Ovidiu Bădina, *Tineretul și societatea contemporană. O abordare sociologică*.

Accentul pus de autori pe tematici circumscrise sociologiei muncii industriale și rural-urbane demonstrează caracterul eminent practic al cercetărilor efectuate la noi în țară, contribuție activă a sociologilor români în problemele de bază ale dezvoltării socio-economice. În măsura în care, sînt acoperite mai puțin sau lipsesc o serie de alte sociologii de ramură, se impune o reprezentare mai largă a acestora, în raport cu profilul tematic, deosebit de diversificat al Congresului.

Oricum, marele interes dovedit de participanții la Congres pentru numărul special în limba engleză al revistei „Viitorul social”, difuzat în timpul lucrărilor, a dovedit utilitatea și în continuare a acestei inițiative, pentru a include în circuitul internațional și a populariza experiențele românești în domeniul sociologic. De menționat, totodată, ideea redactorilor revistei de a anexa la sfîrșitul revistei, o bibliografie exhaustivă a lucrărilor românești de sociologie apărute între anii 1975—1978.

II. Apărînd în formă bilingvă (în limbile franceză și engleză) „*Revue roumaine des sciences sociales*” (serie de sociologie), difuzată de asemenea, la Congresul mondial de sociologie de la Uppsala a cuprins și ea în sumarul numărului special o serie de teme legate, prioritar, de aspectele dezvoltării, modernizării și organizării socio-economice în țara noastră. Dispunînd de un spațiu mai restrîns revista a prezentat următorul sumar: *Cuvîntarea președintelui Nicolae Ceaușescu cu ocazia conferinței titlului de doctor în științe politice și titlului de doctor în economie*; Editorial: *Sociologia românească — tradiție și inovație*; Ioan Matei, Mioara Matei, *Dezvoltarea integrată a teritoriului și localităților în R.S.R.*; Maria Fulea, Petruș Alexandrescu, *Proгноza popula-*

ției agricole — un model optim al necesarului forței de muncă a cooperativelor agricole de producție; Constantin Stanea, *Opinia publică în sistemul democrației din R.S.R.*; Sorin M. Rădulescu, *Elemente pentru un studiu sociologic al contextului cultural-urban*; Elena Zamfir, *Modelul participativ, instrument al dezvoltării sociale*; Vasile Ghețău, *Speranța de viață a populației din România*; Vasile Miftode, Anton Carpinschi, *Dinamica urbanizării și a modernizării într-o perspectivă a „spațiului social”*; Traian Rotaru, *Un model formal privind raportul dintre dezvoltarea sistemului școlar și indicele mobilității sociale*.

În afara acestor studii, revista a mai publicat rubrica „Viața științifică” — incluzînd informații despre unele manifestări științifice mai recente de la noi — și rubrica „Note de lectură” care a cuprins prezentări ale unor apariții editoriale noi din țara noastră.

III. Paralel cu editarea numerelor speciale ale celor două reviste, a fost pregătit pentru Congres, un volum de bibliografie selectivă a sociologiei românești contemporane: 1965—1977, tipărit în limba engleză (*Contemporary Romanian sociology*). Elaborat de Ștefan Costea, secretar științific al Secției de sociologie a A.S.S.P. împreună cu Ion Ungureanu de la Facultatea de istorie-filozofie din București și editat de către Oficiul de informare și documentare în științele sociale și politice (O.I.D.S.P.), volumul a fost structurat din punct de vedere al următoarelor rubrici tematice: *Sociologie generală* care a inclus titluri de lucrări, apărute la noi în țară, analizînd probleme ale științei, structura și infrastructura sistemului social, dezvoltarea multilaterală a societății socialiste, sisteme și procese sociale, dezvoltare și planificare socială, management ș.a.m.d.; *Metodologie. Metode și tehnici în investigarea sociologică* cuprinzînd bibliografii în domeniul epistemologiei, metodelor și tehnicilor utilizate în cercetarea din domeniul sociologic; *Sociologii speciale (de ramură)* care a inclus următoarele teme bibliografice de profil: sociologia industrială, a educației, politice, a tineretului, a culturii, literaturii și artei, a mass-mediei, a medicinei, armatei, sociodemografie.

Bucurîndu-se de atenție și solicitînd un viu interes din partea participanților la Congres, cele două numere speciale (ale revistei „Viitorul social” și „*Revue roumaine des sciences sociales — serie de sociologie*”), împreună cu volumul de bibliografie selectivă a sociologiei românești au dovedit, încă o dată, necesitatea schimbului de idei și informații științifice în domeniul internațional, difuzarea, în mai mare măsură, în limbi de circulație, a preocupărilor autorilor români în legătură cu diferite teme de interes național și internațional.

I.B.